

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

СФЕРА ДІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 28 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
К. Ю. Мельника

Харків – 2016

УДК 349.2; 349.3
ББК 67.405(4Укр)
С 91

*Друкується за рішенням оргкомітету відповідно до доручення
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 23.08.2016 № 88*

С 91 **Сфера** дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 жовтня 2016 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2016. – 426 с.

Збірник містить тези доповідей, які присвячені актуальним проблемам сфери дії трудового права та права соціального забезпечення, зокрема правовому регулюванню відносин з проходження служби державними службовцями та службовцями правоохоронних органів; відносин із застосування праці членами господарських товариств, виробничих кооперативів, фермерських господарств тощо.

Для науковців, працівників органів праці та соціального захисту, державних службовців та службовців правоохоронних органів.

УДК 349.2;349.3
ББК 67.9405(4Укр)

*Тези доповідей друкуються мовою оригіналу.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат і прізвищ
несуть автори та їх керівники.*

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2016

корупційного правопорушення або злочину; 3) чіткість законодавчого закріплення механізмів державного нагляду та громадського контролю з питань професійного пенсійного забезпечення державних службовців.

УДК 349.2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Прилипко С. М.,

*член Вищої кваліфікаційної
комісії суддів України,*

*д-р юрид. наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України,*

заслужений діяч науки і техніки України

Останніми роками збільшується кількість суддів, звільнених за порушення присяги. Проте важко, а інколи неможливо розмежувати порушення присяги від будь-якого іншого правопорушення, скоєного її суб'єктами. Вища рада юстиції України внаслідок відсутності у законодавстві чітких ознак «присяги» кваліфікує різні дії як її порушення. Однак деякі подання викликають сумніви щодо доцільності звільнення за такою підставою. Стаття 126 Конституції України включила порушення присяги до переліку дисциплінарних. Але чи всі порушення, яких допустили судді, є дисциплінарними проступками? Адже наслідки звільнення за дисциплінарні вчинки і порушення присяги значно відрізняються. Тому є потреба у чіткому розмежуванні цих правових явищ.

Звичайно присяга, відповідно до чинного законодавства і, перш за все Конституції України, має правове значення, причому на найвищому рівні. Суддя складає присягу під час урочистої церемонії у присутності Президента України. До участі у церемонії запрошуються Голова Верховного Суду України, Голова Ради суддів України, Голова Вищої ради юстиції та голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Текст присяги підписується суддею і зберігається в його суддівському досьє. Із змісту присяги випливає, що суддя фактично зобов'язується належним чином виконувати свої обов'язки і дотримуватись моральних вимог, які існують у суспільстві, і яких дотримуються багато громадян України, не приймаючи ніякої присяги. Але це зобов'язання лунає

в урочистій обстановці, публічно, тобто прилюдно. Ось ця урочистість, на наш погляд, є основною складовою усієї процедури складання присяги. Хто знає, наприклад, які обов'язки приймає на себе за трудовим договором інженер-будівельник такого важливого об'єкта, як метрополітен? Ніхто, окрім керівника, якому він підпорядковується. А він виконує свої обов'язки таким же чином уважно, з дотриманням складних правил з охорони праці і техніки безпеки. Він працює без урочистості, проте його праця є не менш відповідальною, ніж праця судді. Або пілот, виконуючи пілотування, відповідає за життя сотень пасажирів, за порушення правил техніки безпеки. Їх обов'язки окреслені конкретно, чітко. Обов'язки суддів же викладені у багатьох нормативних актах, починаючи із Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». Підкреслимо, що у Європейській хартії про закон «Про статус суддів» навіть не згадується про присягу. У Хартії йдеться про те, що вона складається з положень, здатних найкращим чином гарантувати кожній людині при зверненні до суду розраховувати на справедливість, компетентність, незалежність, безсторонність. Її положення спрямовані на підвищення рівня гарантій у різних європейських державах.

Деякі ознаки присяги вже викристалізовані у судовій практиці. До порушень присяги відносять: (а) вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів; (б) незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї; (в) умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; (г) порушення морально-етичних принципів поведінки судді.

Практика Європейського суду свідчить, що практично будь-який проступок судді, вчинений у будь-який час упродовж його кар'єри, може бути інтерпретованим за бажанням дисциплінарного органу як достатня фактична підстава для дисциплінарного звинувачення у порушенні присяги і мати наслідком звільнення судді з посади¹.

¹ Див. рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 року, а також аналіз рішення Європейського суду з прав людини у справі О. Волков проти України від 9 січня 2013 року – Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: монографія О. М. Овчаренко, 2014 р.

Європейський суд з прав людини зазначив, що:

- слід надати гарантії при звільненні судді з посади за порушення присяги;
- до складу ВРЮ України має входити більшість суддів, призначених самими суддями (не Президентом, не Парламентом);
- передбачити процедурні гарантії забезпечення прав судді, зокрема його процедурної незалежності, при провадженні процедури звільнення судді за порушення присяги.

Треба враховувати також і умови роботи суддів. Вони працюють у жорстких часових рамках, установлених законом, що призводить до порушення строків, тобто процесуальних прав сторін. Президент України вніс до Парламенту проект Закону «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» від 4 липня 2013 року, яким запропоновано, щоб парламент не брав участі в обранні і звільненні суддів, а така підстава звільнення суддів, як порушення присяги, звучала б «вчинення передбаченого Законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням судді на посаді».¹ А це допустимо лише тоді, коли суддя вчинив таке порушення, яке межує зі злочином. І таке рішення Парламент має обов'язково прийняти.

Відсутність у законодавстві будь-яких процесуальних гарантій для справедливого застосування норм матеріального права, які передбачають таку підставу для припинення роботи судді, як порушення присяги, призводить до необґрунтованого звільнення. Це, у свою чергу, свідчить про відсутність належних гарантій «від свавілля». Суд запропонував у Законі України «Про Вищу раду юстиції» передбачити процедури гарантій прав судді, зокрема його процесуальної незалежності, при провадженні процедури звільнення судді за порушення присяги.

Різкій критиці піддала нечітке поняття «порушення присяги» як підстави для звільнення суддів Венеціанська комісія і запропонувала поняття «порушення присяги» замінити пунктом

¹ Проект Закону «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» від 4 липня 2013 року Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47765.

«вчинення правопорушення, несумісного з подальшим виконанням обов'язків судді». Порушення присяги є занадто нечітким поняттям, щоб бути стандартом для звільнення. Не згадується порушення присяги і в Європейській хартії про статус суддів 1998 р. У деяких країнах, наприклад Швеції, судді, що призначаються на посаду вперше, присягу не складають (суддя Вищого спеціалізованого суду України з питань цивільних і кримінальних справ).¹ Як правило, призначені або обрані судді присягають на вірність конституції, а в багатьох випадках на дотримання конституції та інших законів. Вони зобов'язуються захищати права і свободи людини і громадянина, принципи правової держави. В деяких присягах зазначається про зобов'язання професійного та морально-етичного характеру, а в інших – у текст присяги закладена релігійна формула «Хай допоможе мені Бог» тощо. І суспільство їм довіряє, оскільки «порушення присяги» перетворилося в оціночне поняття, а суддю можна звільнити за будь-який протиправний дисциплінарний чи аморальний вчинок. Виходить, що, дійсно, зміст присяги перетворився у заплутану категорію. Цього не можна допускати у правовій державі, де діє принцип верховенства права.

Науковці та найдосвідченіші судді-практики підкреслюють у своїх публікаціях цю плутанину та намагаються сформулювати пропозиції по забезпеченню справедливості і законності у справах суддів про звільнення за порушення присяги.

Деякі автори (наприклад, О.М. Овчаренко) наголошують на тому, щоб вилучити зі ст. 126 Конституції України таку підставу звільнення судді з посади, як порушення присяги.² Замість цього пропонується звільняти суддю у разі «притягнення його до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням судді на посаді». Але вчена суперечливо заявляє, що таке формулювання не сприяє забезпеченню принципу правової визначеності, адже правова конструкція «дисциплінарне правопорушення, несумісне з подальшим перебуванням судді на посаді» потребує додаткової деталізації на законодавчому рівні. Іншими словами, законодавець муситиме чітко визначати склади проступків, що підпадають під укладену кваліфікацію.

¹ Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження : монографія / О. В. Овчаренко. – Х. : Право, 2014. – С. 508–515.

² Там само. – С. 234.

Проте змінюється правозастосовна практика, а тому дисциплінарні правопорушення є непередбачуваними внаслідок складності життя взагалі. У трудовому праві вже були спроби розробити Дисциплінарний кодекс, тобто вичерпний перелік дисциплінарних правопорушень, але вони не були успішними, адже життя людини є багатограним, що унеможлиблює визначення такого переліку. Тому такий стан тлумачення цього визначення є недоречним, а законодавство потребує вдосконалення.

Припустимо, що законодавець вилучить зазначене порушення із Конституції. Але це не вирішить назрілої проблеми. Адже про порушення присяги йдеться в інших нормативно-правових актах. Так, наприклад, у Законі України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР, із змінами та доповненнями, у ст. 32 «Подання про звільнення судді за особливих обставин» йдеться про те, що питання про звільнення суддів з підстав, передбачених пунктами 4–6 статті 126 Конституції України, порушенням суддею вимог щодо несумісності, порушенням суддею присяги, набрання чинності обвинувальним вироком Вища рада юстиції розглядає після подання вищою кваліфікаційною комісією суддів України, іншого суб'єкта у випадках, визначених законом відповідно до висновку або за власною ініціативою.

Наразі чіткого розмежування між дисциплінарним проступком і порушенням присяги ми не бачимо: одне правове явище перетворюється в інше. Назріла необхідність чітко визначити ознаки правопорушень судді, за які його можна звільнити за порушення присяги. Не можна звільняти у разі скасування рішення суду апеляційною інстанцією, не можна звільняти за виправдувальні вирoki, процесуальні помилки і інші дії за відсутності умислу. Про це також йдеться в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, у якій передбачено, що судді не повинні нести особисту відповідальність за випадки, коли їхні рішення були скасовані або змінені в процесі апеляційного розгляду.¹

У багатьох країнах існують інші види покарань: зниження заробітної плати, доручення виконання іншої роботи тощо. Багато досвідчених практиків і теоретиків вважають, що інститут дисциплінарної відповідальності суддів не відповідає міжнародним стандартам, а тим паче міжнародній практиці інституту присяги суддів, а тому він потребує реформування і

¹ Рекомендація № R (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р.

вдосконалення; необхідно відійти від плутанини, зробити законодавство чітким і справедливим.

Відтак категорія «порушення присяги» є оціночною. Але якщо законодавець закріпив таку підставу для звільнення суддів, як порушення присяги, то слід визначити її ознаки, критерії, щоб не допускати порушень принципу законності. На наше переконання, під порушенням присяги слід розуміти дисциплінарний проступок, який є грубим, підриває честь судової влади, довіру громадян до суду, зневагу до суддівських стандартів, умисне допущення неправомірних вироків та рішень. Такі проступки мають високий рівень небезпеки для суспільства в цілому і для громадян зокрема, що унеможливує надалі для особи зайняття посади судді. Звільнення за порушення дисципліни і присяги відрізняється тим, що дисциплінарне стягнення через певний проміжок часу втрачає чинність, його можна достроково зняти, а особа може продовжувати займати посаду судді. Після звільнення за порушення присяги подальша робота на посаді судді неможлива, а тому подання з боку кваліфікаційної комісії має виноситися після уважного аналізу ситуації і наслідків неправомірних дій.

УДК 349.2: 351.74

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ
СЛУЖБИ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, В КОНТЕКСТІ
РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ**

Сокурєнко В. В.,

*ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ,
генерал поліції третього рангу,
доктор юридичних наук, доцент*

Підготовка кваліфікованого особового складу Національної поліції України є одним із найактуальніших питань у сфері забезпечення правопорядку, охорони прав людини та верховенства права в державі. Центральним суб'єктом здійснення такої діяльності є вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та входять до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (далі – вищі навчальні заклади системи МВС України).